

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1560629

Cilt: 7 Sayı: 4 Aralık 2024

ss. 1440-1468

**Makalenin Geliş
Tarihi**

03/10/2024

**Makalenin
Kabul Tarihi**

05/11/2024

Yayın Tarihi
31/12/2024

SEKSEN YAŞLARINDA BİR OSMANLI ÂLİMİNE AİT İKİ RİSALE: AŞERE-İ MÜBEŞŞİRE VE SEB'A-İ MÜNZİRE

Nesibe KABLÂNDER¹

ÖZET

Çalışmanın konusunu oluşturan *Aşere-i Mübeşşire* risalesi on tane müjdeleyici, *Seb'a-i Münzire* risalesi ise yedi tane uyarıcı mahiyette ayet merkezinde kaleme alınmıştır. Risalelerin yazarı ise "Kâtib" olarak meşhur olduğunu kendisinin verdiği malumattan öğrendiğimiz bir zattır ve sözü edilen eserleri Sultan III. Murad döneminde kaleme almıştır. Yazarın açık kimliği belirlenememiş olmakla birlikte, risaleleri yazdığına seksen yaşına ulaşmış olduğunu kaydetmesi sebebiyle Sultan II. Bayezid dönemi sonlarında dünyaya geldiği söylenebilir. Yine kendisinin verdiği bilgiyle Kânûnî Sultan Süleyman zamanında talebe olduğu öğrenilmekte; konumuzu oluşturan risaleleri Arapça ve Farsçaya iyi derecede vukufiyetini ortaya koyduğundan medrese öğrenimi gördüğü anlaşılmaktadır.

Hacim olarak çok geniş olmayan ve hâlihazırda beş nüshası tespit edilen *Aşere-i Mübeşşire* ile üç nüshası tespit edilen *Seb'a-i Münzire* risalelerinin içeriği ise oldukça zengindir. Kâtib Efendi esas aldığı ayetleri bazen kelime kelime tercüme etmiş, bazen de birkaç kelimeyi veya iktibas ettiği kısmı bütün hâlde Türkçeye çevirmiştir. Tercümesini kısa tefsirlerle desteklediği gibi; hadis-i şerifler, tefsir kaynaklarından alıntılar, yer yer Farsça şiirler, Türkçe dizeler, hikâye, kıssa ve menkıbeler ile de açıklamalarını genişletmiştir. Kullanılan kaynakların çoğu Arapça olmakla birlikte alıntılarının büyük kısmının Türkçe tercüme olarak kaydedilmesi dikkate değerdir.

¹ Dr., Eski Türk Edebiyatı, Bir Kuruma Bağlı Değildir, nesibekablander@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8933-4856

İktibas ettiği Farsça beyitlerin bazılarının tercümesini de kaydeden yazar, bazı Farsça şiir alıntılarında da kelimelerin anlamlarını uygun yerlere yazmıştır. İçerikleri ile güçlü bir ilmî birikimi yansıtan *Aşere-i Mübeşşire* ve *Seb'a-i Münzire* risalelerinin incelendiği bu çalışma ile yazarın kimliğine dair yapılacak yeni araştırmalara yol açılması da mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Aşere-i Mübeşşire*, *Seb'a-i Münzire*, Kur'an tercümesi, tefsir

TWO TREATISES BY AN OTTOMAN SCHOLAR IN HIS EIGHTIES: ASHERE-I MUBASHSHIRE AND SEB'A-I MUNZIRE

ABSTRACT

The treatise of Ashere-i Mubashshire (Ten Forerunner Verses), which is the subject of this study, was written in the center of ten glad tidings and the treatise of Seb'a-i Munzire (Seven Warning Verses) was written in the center of seven warning verses. The author of the treatises is a man known as "Kâtib" from the information provided by him, and he wrote the aforementioned works during the reign of Sultan Murad III. Although the clear identity of the author has not been determined, it can be said that he was born at the end of the reign of Sultan Bayezid II, since he recorded that he had reached the age of eighty when he wrote the treatises. Again, according to his own information, he was a student during the reign of Sultan Suleiman the Magnificent, and since his treatises reveal a good command of Arabic and Persian, it is understood that he had a madrasa education.

The content of the Ashere-i Mubashshire, which is not very large in volume and of which five copies have already been identified, and the Seb'a-i Munzire, of which three copies have been identified, is quite rich. Kâtib Efendi sometimes translated the verses he took as his basis word by word, and sometimes he translated a few words or quoted passages into Turkish in their entirety. He supported his translations with short exegesis and expanded his explanations with hadiths, quotations from exegetical sources, Persian poems, Turkish verses, stories, parables and tales. Although most of the sources used are in Arabic, it is noteworthy that most of the quotations are recorded as Turkish translations. The author also recorded the translation of some of the Persian couplets he quoted and wrote the meanings of the words in the appropriate places in some Persian poetry quotations. This study, which analyzes the treatises of Ashere-i Mubashshire and Seb'a-i Munzire, which reflect a strong scholarly background with their content, will also pave the way for new research on the identity of the author

Keywords: Ashere-i Mubashshire (Ten Forerunner Verses), Seb'a-i Munzire (Seven Warning Verses), Qur'an translation, tafsir

GİRİŞ

İslâmî Türk edebiyatı alanına giren eserlerin başlıca kaynağı Kur'ân-ı Kerim'dir. Bununla birlikte bazı yazarlar kaleme aldıkları eserleri doğrudan Kur'ân'a dayandırarak oluşturmuşken bazıları da değişen oranlarda Kur'ân'dan istifade ile metinler te'lif etmiştir. Ne şekilde olursa olsun Allah'ın kelâmından beslenen bu eserlerle hedeflenen başlıca amaç; insana Hakk'ın emir ve yasaklarını öğreterek veya hatırlatarak iyi bir kul, ahlaklı ve erdemli bir şahsiyet olma yolunda ışık tutmaktır. Türk dili ve kültürü açısından da oldukça kıymetli malzemeler barındıran bu eserlere yalnızca birkaç örnek olarak Kur'ân tercümelemleri ve tefsirleri, kıssas-ı enbiyâlar ve ilmihâl tarzı metinler zikredilebilir.²

Aşağıda detaylı şekilde incelenecek olan ve bu makalenin konusunu oluşturan *Aşere-i Mübeşşire* ve *Seb'a-i Münzire* adlı iki risale de bazı Kur'ân ayetlerine dayanmaktadır. Sözü edilen risaleler küçük hacimli olmasına rağmen içerdikleri hadis-i şerifler ve ayetlerin anlamı açıklanırken istifade edilen çeşitli kaynaklar, manzumeler, kıssalar ve müellifin şahsî hayatıyla ilgili anlatımlarla oldukça zengin bir muhtevaya sahiptir.

1. Yazarın Kimliğine ve Hayatına Dair

Risalelerde yazarın ismi belirtilmemiştir; fakat ele aldığı konular içerisinde kendisine dair bazı bilgiler vermektedir. Öncelikle *Aşere-i Mübeşşire*'nin giriş kısmındaki “Zıkr-i Zıllullâhi A'zam” başlığı altında beş Farsça beyitle dönemin sultanı övülmüş ve ardından gelen satırlarda “Sultân Murâd Hân İbn Sultân Selîm Hân aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân” denilerek III. Murad'a (1574-1595) işaret edilmiştir.³ Risalenin tamamlanma tarihi olan ve miladi olarak 1586 yılına karşılık gelen 994 senesi de (ÇA: 25a) III. Murad dönemini göstermektedir.

Müellif yine *Aşere-i Mübeşşire* kısmında “Ammâ bu evrâkuñ câmi'i; a'nî el-faķıru'l-muhibb bi'l-ihlâş, ve'l-haķıru's-şehîr bi'l-Kâtib...” (ÇA: 18a) diyerek “Kâtib” olarak meşhur olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında başka bir isim kaydetmemiş olması da “Kâtib”in yazar için isim gibi kullanıldığına ve kendisinin bu şekilde tanındığına işaret etmektedir.

² Bu eserlere dair çok sayıda çalışma yapılmıştır. Birkaç örnek olarak bk. İnan, 1961; Saĝol, 1997; Ökten, 2000; Kırkıl, 2006; Öztürk, 2012; Hindî Mahmûd, 2013; Topaloĝlu, 2018.

³ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Koleksiyonu, No. 299, vr. 2a-2b. (Nüsha için bundan sonra ÇA kısaltması kullanılacaktır. Eserin aynı kütüphanedeki Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, 1740 numarada kayıtlı diĝer nüshasına da atif yapılması gereken kısımlarda bu nüsha ise HM olarak kısaltılacaktır. HM'de eski ve yeni rakamlarla olmak üzere iki ayrı numaralama vardır. Eski rakamlarla olanı sayfa usulüne göre kaydedildiĝinden atıflarda varaĝın esas alındığı yeni rakamlarla numaralama tercih edilecektir.)

İkinci risale olan *Seb'a-i Münzire*'nin sonunda da “Kâtib”i; “Birkaç hadîsi Kâtib-i üftâde-i haķır, âyât-ı münzirât-ile cem' itdi bir yire ...” (ÇA: 37a; HM: 30a) diyerek kullanmıştır.

Aşere-i Mübeşşire risalesinin “Hâtîme”sinde bir hadîs-i kudsi vesilesiyle “Hikâyet” başlığı altında anlattığı, Kânûnî Sultan Süleyman (1520-1566) zamanına dayanan anısında ise o dönemde “suhte”; yani medrese talebesi olduğunu belirtmiş ve Ebu's-su'ud Çelebi'nin meclisinde kendisinden dinlediğini kaydettiği bir hadiseye yer vermiştir. İlgili bölüm şu cümlelerle başlar:

Bu fakır ü haķır târih-i hicret-i nebevîyyenün 942 [1535-36] senesinde, daħı sühâtelik 'âleminde iken kuzâtdan bir 'âdil kimesne var idi; adına Ebu's-su'ud Çelebi dirlerdi. Sa'îdü'l-hayât, şehîdü'l-memât, merhûm Sultân Süleymân Hân-ı Ğâzî aña Ğalağa kâdîlığın virmiş idi. Bu fakır-i pür-taķşir daħı kendülere söylemiş hdiyü târi ⁴“خدا مبارك كند” idüm, rahmetullâhi 'aleyh. Egerçi 'âlî-cenâb kimesne idi; ammâ fakır, vâsihta ile meclis-i şerîflerine dâhil olurdum. Bir gün meclis-i şerîfelerinde bu hadîs-i şerîf zikr olındı. Buyurdılar ki... (ÇA: 22a-b; HM: 18b).

Risalenin sonlarındaki “El-iltimâs ve'l-i'tizâr” başlıklı kısımda ise yaşına dair malumat bulunmaktadır:

Aşhâb-ı keremün mekârim-i ahlâkından mes'ül ve erbâb-ı şiyemün merâhim-i eşfâkıdan me'müldür ki bu risâle-i nev-sâlenün 'ayb-ı bî-reybine vâkıf olduklarında kil-k-i incâh ve kalem-i işlâhla giribânını dest-i müte'arrızdan hâlâş idüp; **beyt**:

Dâmen-i luḡf-ile setr eyleyeler
Nesne yokdur 'aceb olmaz diyeler

Ve bu 'özri maķbûl ḡtalar ki sene-i sinni seksene yetmişdür, ḡab'un ḡuvveti ve zihnüñ ḡiddeti gitmişdür. (...) Bundan Ğayrı ne bir kitâb ki murâd olan nesne görüle ve ne harekete mecâl ki varup ehline gösterile ve ne bir kimse ki bu maķûle maşlahata gönderile. (ÇA: 24a-b; HM: 20a-b).

Yukarıdaki kısımda yaşının 80'e ulaştığını söylediğine göre 914 (1508-1509) yılı civarında doğmuş olmalıdır. Bu da II. Bayezid (1481-1512) döneminde dünyaya geldiğini ve çocukluğunu Yavuz Sultan Selim (1512-1520) devrinde yaşadığını gösterir. Kânûnî döneminde, henüz talebelik zamanında olduğunu belirttiği 942 [1535-36] senesinde ise miladi takvime göre 26-27 yaşları civarındadır. Fakat bunların dışında eğitime, devlette görev alıp almadığına veya çalışma hayatına dair herhangi bir bilgi vermemiştir. Yukarıya alınan kısmın sonlarında ise artık arzu edilen şeyin görüleceği bir kitap

⁴ “Allah mübarek etsin.” Harflerin ebced değeri, yazarın belirtmiş olduğu 942 senesine karşılık gelmektedir.

yazamayacağını, gidip ehline gösterecek mecalinin veya bu tür işlere göndereceği bir kişinin de olmadığını belirtmesi değerlendirildiğinde etrafında kendisine yardımcı olacak bir yakını veya talebesinin olmadığı anlaşılmaktadır.

İkinci risale olan *Seb'a-i Münzire* kısmında;

Bundan evvel *Tuhfetü's-Şalavât* tercemesinde on birinci faslıda 'uqûbât-ı uşreviyyenüñ üçüncisinde Hâzret-i Allâhu Te'âlâ'nuñ rahmetinden ırâk olmak bâbında *Şahîh-i Tirmidî'* den ve sâ'ir kütüb-i ehadîşden naql olunmuşdur ki..." (ÇA: 30a)

sözleri ise konumuzu oluşturan risalelerin müellifinin, İranlı müfessir ve mutasavvıf şair Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'ye (ö. 910/1504-5) isnat edilen *Tuhfetü's-Salavât* adlı eserin de mütercimi olduğuna işaret etmektedir. HM nüshasında *Aşere-i Mübeşşire* ve *Seb'a-i Münzire* risalelerinin ardından *Tuhfetü's-Salavât Tercümesi* de kaydedilmiştir. Bu eserin tercüme tarihinin 990 [1582] olarak belirtilmiş olması (HM: 120b) "Bundan evvel..." sözüne uygundur. Bununla birlikte *Tuhfetü's-Salavât Tercümesi'*nde de mütercimnin adı belirtilmediğinden yazarın adına dair bir bilgiye ulaşamamıştır.

Bahsedilen risaleleri kaleme aldığı dönemde seksen yaşına ulaştığını söylemesi sebebiyle yaşını ve "Kâtib" olarak meşhur olduğunu belirttiği için de ünvanı mesabesinde olan isimlendirmesini bildiğimiz yazarın asıl adına ise vâkıf değiliz. "Kâtib" tesmiyesinin sebebi de açık değildir. Kendisi Osmanlı bürokrasisinin bir şubesi olan Dîvân-ı Hümâyün'da kâtiplik görevinde bulunmuş olabileceği gibi, eserde net bir şekilde görülen dinî ilimlere dair vukufiyeti sebebiyle ilmiye sınıfında bir vazifeyi de (örneğin bir "kadı"nın yanında kâtiplik) deruhte etmiş olabilir. Diğer taraftan risalelerde kendisine ait olduğu anlaşılan manzum örneklere rastlandığı için "Kâtib" in onun mahlası olması da ihtimal dâhilindedir; fakat verdiği bilgilere göre araştırma yapıldığında net bir sonuç elde edilememiştir.⁵ Bununla birlikte ilmî müktesebatının, Arapça ve Farsça bilgisinin kuvvetli olduğunu; zihninin de ulaştığı yaşa göre hiç de tevazu gösterdiği gibi gücünü kaybetmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Netice olarak; konumuz olan metinlerin yazarı iyi bir medrese öğrenimi gördüğü anlaşılan, çalışma hayatına dair detayları bilmesek de yukarıda zikredildiği çerçevede görevlerde bulunmuş olması muhtemel ve kitâbette hüner kesbetmiş âlim bir zattır.

⁵ Yazarın izini sürmek için şu kaynaklar incelenmiştir: İsen, 1994; Mehmed Süreyya, 1996; Kayabaşı, 1997; İsen, 1998; Latifi, 2000; Kâtip Çelebi, 2007; Beyânî, 2008; Âşık Çelebi, 2010; Bursalı, 2016; Kınalızâde, 2017; Riyâzî, 2017; Nev'izâde, 2017; Gelibolulu, 2019; Taşköprülüzâde, 2019.

2. Risalelerin Tetkiki

2.1. Tespit Edilen Nüshalar

Hâlihazırda *Aşere-i Mübeşşire* risalesinin beş, *Seb'a-i Münzire* risalesinin ise üç nüshası tespit edilmiştir; zira üç nüsha her iki risaleyi de içermekteyken iki nüsha yalnızca ilk metni ihtiva etmektedir. İkisi Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesindeki koleksiyonlarda, biri Berlin Devlet Kütüphanesinde, biri Milli Kütüphanede, sonuncusu da Bursa İnebey Kütüphanesinde bulunan bu nüshalar hakkında bilgiler şunlardır:

2.1.1. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Çelebi Abdullah Koleksiyonu, No. 299 (ÇA).

Nüshanın 1b-25a varakları arasına *Aşere-i Mübeşşire* kaydedilmiş; 25b ve 26a boş bırakılmıştır. *Seb'a-i Münzire* ise 26b-37a varaklarında yer almaktadır. Hattı nesihtir. Sayfalar birkaç istisna dışında 17 satır olarak düzenlenmiştir. Başlıklar ve vurgulanmak istenen bazı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eski rakamlarla sonradan numaralanmıştır. Sayfalar cetvelsiz olup 1b, 24b, 28b ve 36b dışında reddededir.

Bu nüshada Farsça manzumelerdeki bazı kelimelerin üst, alt veya yan taraflarına kelimenin Türkçe anlamının yazılmış olması da dikkat çekicidir. Bu tür tasarruflar diğer nüshalarda yoktur.

Aşere-i Mübeşşire'nin tamamlanma tarihi 994 olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte bahsedilen kısmın akabinde yazılan "Kıt'a-i Latife" başlıklı dizelerde 995 yılının belirtilmesi, risalenin yaklaşık bir yıl sonra tekrar gözden geçirilip bu nüshadaki hâle getirildiğine işaret etmektedir:

Su'âl olınsa bu pîr-i naḥîfe
Vazîfe mi dilersin yâḥud iḥsân
Cevâbında diyem ⁶النقد خير
Sene 995 [1586-87]
Du'âyı nakde kılmış ehl-i 'irfân
'Alâmetdür bunuñ hayriyyetine
Muvâfık olduğı târiḥe el-ân (ÇA: 25a)

Seb'a-i Münzire'nin tamamlanma yılı 37a'da 995 olarak kaydedilmiştir. Bunlardan anlaşılan, yazar ikinci risaleyi yazdığı sene ilk risaleyi de tekrar ele almış ve bazı ilavelerde bulunmuştur.

2.1.2. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, No. 1740 (HM)

⁶ "Para iyidir."

Nüsha eski rakamlarla sayfa, yeni rakamlarla varak usulüne göre numaralanmıştır. *Aşere-i Mübeşşire* 1b-21a varakları arasında yer alır. *Seb'a-i Münzire* de 21a'da başlayıp 30'da tamamlanmaktadır. Hattı nesihdir. Birkaç istisna dışında sayfalar 19 satır olarak düzenlenmiştir. Başlıklar ve vurgulanmak istenen bazı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfalar cetvelsizdir ve reddadelidir.

Risalelerdeki bazı Farsça manzumeler ve *Aşere-i Mübeşşire*'nin sonundaki 995 senesi bilgisini içeren "Kıt'a-i Latife" başlıklı manzume bu nüshada yoktur. *Seb'a-i Münzire*'nin tamamlanma yılı ise 995 açıkça yazılmadan, tarih dizeleriyle "münzire" kelimesi üzerinden söylenmiştir. Bu kelimenin ebced değeri, risalenin tamamlanma senesi olan 995'e karşılık gelmektedir. Eksiklikler bütün olarak değerlendirildiğinde HM nüshasının kuvvetle muhtemel olarak risalelerin ilk hâlini içerdiği söylenebilir.

2.1.3. Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 3015

Bu nüshanın 1b-79b varakları arasında *Tuhfe-i Salavât* tercümesi, 80b-99b arasında *Aşere-i Mübeşşire*, 101b-110a kısmında ise *Seb'a-i Münzire* risalesi yer alır. Yeni rakamlarla numaralanmıştır. Sayfalarda yer yer rutubet lekeleri vardır ve bunlar nadiren de olsa okumayı etkileyecek hasara sebep olmuştur. Hattı ta'liklidir. Birkaç istisna dışında sayfalar 23 satır olarak düzenlenmiş, başlıklar ve vurgulanmak istenen bazı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfalar cetveli ve reddadelidir.

Yukarıda *Aşere-i Mübeşşire*'nin sonunda yer aldığı belirtilen "Kıt'a-i Latife" başlıklı dizeler bu nüshada da vardır ve ÇA'da olduğu gibi "النقد خير" ifadesinin altına rakamla 995 senesi de yazılmıştır. *Seb'a-i Münzire*'nin tamamlanma yılı da 995 olarak kaydedilmiştir.

Konumuzu oluşturan iki risalenin sonunda müstensih ve istinsah tarihi bilgileri yer almasa da aynı hattat tarafından yazıldığı açık olan *Tuhfe-i Salavât* tercümesinin sonundaki istinsah kaydında müstensihin Muhammed b. Ahmed adında bir zat olduğu ve sözü edilen tercümeyi 5 Cemâziyelâhir 1011 (20 Kasım 1602) tarihinde tamamladığı belirtilmiştir. Buna göre devamında yer alan iki risalenin de bu tarihe yakın zamanlarda istinsah edildiği söylenebilir.

2.1.4. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 972

Yalnızca ilk risale olan *Aşere-i Mübeşşire*'yi içermektedir. 1b-29b varakları arasında bulunan sözü edilen risalenin sonunda "Kıt'a-i Latife" başlıklı dizeler de yer alır; fakat "النقد خير" kısmı vurgulanmamış ve altına ebced değeriyle karşılığı olan 995 sayısı (senesi) yazılmamıştır. Bahsedilen dizelerin ardından

ise cennetin hangi tabakasına kimlerin gireceği hakkında kısa bilgi ve istiğfar duası yazılarak nüsha tamamlanmıştır.

Hattı nesihdir. Sayfalar 17 satır olarak düzenlenmiştir ve cetvelsizdir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, vurgulanmak istenen kısımların üst tarafına yine kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiştir. Yeni rakamlarla sonradan numaralanmış olan nüsha reddadelidir.

2.1.5. Bursa İnebey Kütüphanesi, No. 688

Bu nüsha da sadece *Aşere-i Mübeşşire*'yi içermektedir ve sonunda "Kıt'a-i Latîfe" başlıklı dizeler yukarıda Milli Kütüphane nüshası kısmında anlatıldığı şekilde kayıtlıdır. *Aşere-i Mübeşşire* 1b-33b varakları arasındadır. 34a'ya ise yine Milli Kütüphane nüshasının sonunda olduğu gibi cennetin tabakalarıyla ilgili bilgi ve ardından da istiğfar duası yazılmış, "temmet" kelimesi ile de nüsha tamamlanmıştır.

Hattı nesihdir. Eski rakamlarla sonradan numaralanmış ve sayfalar 15 satır olarak düzenlenmiştir. Diğer nüshalardan farklı olarak bazı sayfaların harekeli olarak yazıldığı, bazı sayfalarda da kimi kelime ve cümlelerin harekelenmiş olduğu görülmektedir. Başlıklar, ayetler, hadisler ve vurgulanmak istenen bazı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfalar cetveli ve reddadelidir.

2.2. Risaleler ve İçerikleri

2.2.1. Aşere-i Mübeşşire

Risaleye *Aşere-i Mübeşşire* (On Müjdeleyici) adını veren yazar, bunun sebebinin ise metnin ilk varlığında yer alan Arapça satırlarda açıklamıştır. İlgili kısımda *Aşere-i Mübeşşire*'yi mukaddime (giriş), 10 bap ve hâtîme (sonuç) olarak düzenlediğini; eserin sözü edilen 10 bölümünde bütün mü'minlerin müjdelenmesi nedeniyle eserin "Aşere-i Mübeşşire" olarak isimlendirildiğini kaydetmiştir (ÇA: 1b).

2.2.1.1. Bölümleri ve Muhtevası

• Mukaddime

Risalenin mukaddime kısmı âdil idarecilere müjde veren iki hadis-i şerife dayanır. Bunlar kaydedilip tercüme edildikten sonra "Zıkr-i Zıllullâhi A'zam" başlığı altındaki beş Farsça beyitle dönemin padişahı (III. Murad) övülmüş ve sultana dua edilmiştir. Akabinde ise sadece ÇA nüshasında risalenin bapları ve konuları kısaca kaydedilerek bu kısım tamamlanmıştır (ÇA: 1b-3a).

• Baplar

10 bap (bölüm) olarak düzenlenen risalenin her bölümünde bir ayet temel alınmış ve o ayet merkezinde bütün Müslümanların müjdelendiği hususlara değinilmiştir.

1. Bap: İlk Müjdeleyici

Bu bapta Fâtır suresinin 32. ayeti temel alınmıştır:

﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ إِذِنَ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ﴾⁷

Risalenin hacmine göre geniş bir yer ayrılmış olan söz konusu bapta birçok konuya temas edilmiştir. Bununla birlikte bölümün muhtevası değerlendirildiğinde buradaki müjdenin, Hz. Peygamber'in ümmetinin diğer ümmetlere nazaran Allah'ın çok daha büyük lütuflarına mazhar olması hakkında olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Hz. Ömer'den nakledildiği belirtilen bir hadis şu şekilde aktarılmıştır:

Hzret-i Resül-i Ekrem şallallahu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden işitdüm, buyurdu ki: Sâbıkımız cümleden; ya'nî sâ'ir ümmetlerden ilerüdür ve mukteşidimiz necât bulmuşdur ve zâlimimiz yarlığanmışdur (ÇA: 3b; HM: 3a).

Akabinde bazı büyük zatlara, müfessirlere ve kaynaklara atıfla bu rivayetteki "sâbık", "muktesid" ve "zâlim" kavramlarının anlamları üzerine bilgiler kaydeden yazar; açıklamalarına şu sözlerle devam eder:

Hzret-i Hakk Sübhânehü ve Te'âlâ ümem-i sâlifeden hiçbir ümmete bu nevâhti; ya'nî bu oğşamağı ve bu teşrifi erzânî görmedi ki cümleüñ hâli şafhasına iştıfâ raqamın çekdi. Ya'nî "üründüledigümüz kullarımızdan" diyü buyurdu. Kıt'a:

Haq Te'âlâ habîbi ümmetine

Hamdu lillâh bunı 'ağâ itdi

Evvelâ anları 'ibâdından

İştıfâ ile müctebâ itdi (ÇA: 4b-5a; HM: 4a).

Ayette nefislerine; yani kendilerine zulmedenler vurgulanmıştır. Başkalarına zulmedenlerin burada zikredilen "zâlim"den farklı olduğuna ve onların sözü edilen bağışlanma ihsanından nasiplenemeyeceğine değinmeyi de ihmal etmeyen müellif, bu hususta şunları kaydetmiştir:

Zâhir budur ki zâlim li-ğayrihî bu ni'metden mahrûmdur. Nice mahrûm olmasun ki Hakk Sübhânehü ve Te'âlâ süre-i Hüd'da ğayra zulm idenler haqqında buyurur ki ﴿وَلَا

⁷ "Sonra Kitab'ı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik. Onlardan (insanlardan) kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur." Fâtır 35/32. (Ayet mealleri için Diyanet Vakfı Meali kullanılmıştır.)

ayra zulm idenlere ki size cehennem ğ nî “Meyl eylemeñüz” Ya ﴿تُرْكُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ﴾⁸ odı yapışur.” Nitekim Süfyân-ı Şevrî kıddise sirruhü buyurur ki “Her kim bir zālime kalem yonı-virse yâ devâtına mürekkeb koyı-virse yâ mu’avenet itse ol zālime şerik olur.” **Hikâyet:**

‘Abdullâh bin Mübârek’e bir derzî gelüp didi ki “Ehl [ü] ‘iyâlüm var. Şan’atımla beslerüm. Zalemeden ba’zı kimesneye kaftân diki-viririn. Zalemenüñ a’vânından olur mıymın?” didi. ‘Abdullâh kıddise sirruhü eyitdi “A’vân saña igne ve iplik şatanlar olur. Sen zâlim olursın.”

Süfyân-ı Şevrî’ye didiler ki “Bir zâlim, beriyyede şusuz cân virür olsa şu virmeli mi?” Didi ki “Virmeñüz.” Didiler ki “Ya ölürse?” Didi ki “دع حتى يموت” Ya’nî “Kö ölsün!” (ÇA: 5a-b)

Yazar bu babı; cimrilik, nefsin arzularına uyma ve kibir olmak üzere üç şeyin helak edici olduğu anlamındaki bir hadis-i şerif rivayetine dair yaptığı açıklamalarla tamamlamıştır. Sözü edilen kısımda Farsça beyitlerden de istifade etmiştir (ÇA: 5b-7a).

2. Bap: İkinci Müjdeleyici

Kısa bir yer ayrılan bu bapta Kasas suresinin 46. ayeti temel alınmıştır:

﴿وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مِمَّا أَتَيْتَهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾⁹

Allah’ın ümmet-i Muhammed’e iltifat ve ihsanından bahsedilmesi yönüyle ilk baptaki bazı hususların devamı niteliğinde olduğu söylenebilir (ÇA: 7a-b).

3. Bap: Üçüncü Müjdeleyici

Bu bapta En’âm suresinin 54. ayeti temel alınmıştır:

﴿وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾¹⁰

Üçüncü bölümde de tefsirlerden, hadislerden, bazı büyük zatların sözlerinden ve Farsça dizelerden istifade edilerek Allah’ın merhametinin büyüklüğüne, tevbeleri kabul ettiğine, en büyük ihsanının ise rızası olduğuna dair konulara yer verilmiştir.

4. Bap: Dördüncü Müjdeleyici

Bu bapta Zümer suresinin 53. ayeti temel alınmıştır:

⁸ “Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız).” Hüd 11/113. ayetten nâkis iktibas.

⁹ “(Musa’ya) seslendiğimiz zaman da sen Tûr’un yanında değildin. Bilakis, senden önce kendilerine uyarıcı (peygamber) gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik); ola ki düşünüp öğüt alırlar.” Kasas 28/46.

¹⁰ “Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı. Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar; sonra ardından tevbe edip de kendini ıslah ederse bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” En’âm 6/54.

﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾¹¹

Bölümde ayetin tefsiri üzerine çeşitli bilgiler verilmiş, bazı olaylar anlatılmış ve Hz. Peygamber'in bu ayet hakkında: "Rāzī degülüm ki dünyā ve dünyāda olan, baña bu āyete bedel ola. Zirā bu āyet dünyādan ve dünyāda olandan yegdür." (ÇA: 10b-11a; HM: 9a) dediği kaydedilmiştir. Dördüncü bap dört Farsça beyitle tamamlanır (ÇA: 12a).

5. Bap: Beşinci Müjdeleyici

Bu bapta Necm suresinin 10. ayeti temel alınmıştır:

﴿فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ﴾¹²

Ayet hakkında yapılan açıklamalarda Hak Teala'nın Miraç Gecesi'nde Hz. Peygamber'e, ümmetinden isyan edip günah işleyenleri dahi rahmetiyle affedeceğini söylediği yönünde bilgiler kaydedilmiştir. Bölüm şu dizelerle sona erer:

Ḥaḫḫ' uñ rızāsı iledür a'māl-i şālīḥa

Cehd ile ḥāşıl eyleyü-gör Ḥaḫ rızāsını

Cürm ü cünāḥ çünki ḳazāsıyladur Ḥaḫ' uñ

Dilden giderme sen daḫı gufrān recāsını (ÇA: 13a; HM: 10b).

6. Bap: Altıncı Müjdeleyici

Bu bapta temel alınan ayet Enbiyâ suresinin 107. ayetidir:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾¹³

Altıncı bapta Hz. Peygamber'in sadece mü'minlere değil, kâfirlere dahi rahmet olması; ayette belirtildiği üzere âlemlere rahmet olarak gönderildiği için müşriklerin bile dünyada azaptan kurtuldukları, kıyamet gününde de bütün peygamberler ve evliyalar kendi dertlerine düşecekken Hz. Peygamber'in "Ümmetim, ümmetim!" diyeceği belirtilmiştir. Bölüm anlama uygun Farsça bir kıta ile tamamlanır (ÇA: 13a-b; HM: 10b-11a).

7. Bap: Yedinci Müjdeleyici

Bu bapta Muhammed suresinin 19. ayeti temel alınmıştır:

﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلِّبَكُمْ وَمُنْوَیْكُمْ﴾¹⁴

¹¹ "De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir." Zümer 39/53.

¹² "Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi." Necm 53/10.

¹³ "(Resülüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik." Enbiyâ 21/107.

Ayetle ilgili çeşitli açıklamalar yapıldıktan sonra Ferîdüddîn-i Attâr'ın (ö. 618/1221) *Mantuku't-Tayr*'ından alınan yedi beyitle bölüm tamamlanmaktadır (ÇA: 15a; HM: 12a-b).

8. Bap: Sekizinci Müjdeleyici

Bu bapta Duhâ suresinin 5. ayeti temel alınmıştır:

﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ﴾¹⁵

Ayetin parça parça tercümesini yaptıktan sonra “Ya'nî şefâ'at hüşûşında Hâkık Sübhânehû ve Te'âlâ hazreti saña şol kadar 'atâ erzânî göre ki diyesin 'Yeter, râzî oldum.” şeklinde açıklama yapan yazar; Hz. Peygamber'i öven Farsça bir rubai, ayete dair bir rivayet ve yine Resulullah'ın mertebesini, şefaatinin genişliğini öven Farsça iki beyitle bölümü tamamlamıştır (ÇA: 15b; HM: 12b-13a).

9. Bap: Dokuzuncu Müjdeleyici

Kısa bir yer ayrılan bu bapta İsrâ suresinin 84. ayeti temel alınmıştır:

﴿قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا﴾¹⁶

Yazar ayet hakkındaki açıklamalarından sonra Farsça bir beyitle babı noktalamıştır (ÇA: 15b-16a).

10. Bap: Onuncu Müjdeleyici

Risalenin en hacimli babı olan bu bölümde Nisâ suresinin 123. ayeti temel alınmıştır:

﴿لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِيَّ أَهْلَ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا﴾¹⁷

Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'le bir konuşması üzerinden mü'minlerin başlarına gelen musibetlerin veya bir şeye üzülmelerinin dahi işledikleri günahların karşılığı mesabesinde olduğu ve böylece günahlarının cezasını dünyada çektikleri, diğer kişilerin ise ahirette çekeceklerine yönelik açıklamalar yapan yazar; verdiği bilgileri başka alıntılarla da genişletmiş, aralara Türkçe ve Farsça manzum parçalar da serpiştirmiştir. Bölümden küçük bir kısım şöyledir:

¹⁴ “Bil ki Allah'tan başka ilâh yoktur. (Habibim!) Hem kendinin hem de mümin erkeklerin ve mümin kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! Allah, gezip dolaştığınız yeri de duracağınız yeri de bilir.” Muhammed 47/19.

¹⁵ “Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın.” Duhâ 93/5.

¹⁶ “De ki: Herkes kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir.” İsrâ 17/84.

¹⁷ “Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitabın kuruntuları (gerçektir); kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da yardımcı da bulamaz.” Nisâ 4/123.

Hikâyet olunur ki bir gece Hâzret-i Resûl'ün -şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem- çerâğı yanarken kendüsinden söyünür. Ol Hâzret -'aleyhi's-selâm- dir. "Yâ 18 ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ Resûlallâh! İstircâ' itdiñüz. Bu dağı muşibet midür?" didiler. Ol Hâzret -şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem- buyurdu ki "Her nesne ki mü'minüñ kalbine fi'l-cümle tağyir vire, ol muşibetdür; müzil-i seyyi'e veyâ mezîd-i hasenedür." **Meşnevî:**

Mü'mine ger irişe renc ü zarar
İkiden hâlî degüldür didiler
Ehl-i 'işyân ise def'-i derekât
Ehl-i tã'at ise ref'-i derecât

(...) **Ammâ bu evrâkuñ câmi'i; a'nî el-fakîru'l-muhibb bi'l-ihlâş, ve'l-ħakîru's-şehîr bi'l-Kâtib**, za'if ü bî-çâre ve nañif-i mübtelâ-yı nefsi emmâre dağı kendü dâ'iremde ki 'avâmmu'n-nâs dâ'iresidür, bir tesellî yercügezi buldum ki egerçi ma'şiyete mübtelâyuz, elħamdü lillâh ki muşibete dağı mübtelâyuz. Eydür ki çatı ħavf yeri oldur ki ma'şiyete mübtelâ olına idi, muşibete mübtelâ olunmayaydı, ma'şiyet işledükçe beden şîhĥati ve dünyâ vüs'ati el virmesi ile murâdât-ı nefsâniyye ile mesrûr ve lezzât-ı cismâniyye ile mağrûr iken nâgâh ecel irişüp ; b18-b(ÇA: 17 zümresinden olına 19 ﴿أَخَذْنَاهُمْ بَعْتَهُ فَاذًا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾ HM: 14b-15a).

"Hikâyet" başlığı altında; "Bu fakîrüñ bir yâr-ı şâdik ve derünü birünına muvâfik dostum var idi." (ÇA: 18b-19a) diye başlayarak bir arkadaşından dinlediği hadiseye ve ilerleyen sayfalarda Hz. Eyyüb'un yaşadıklarına da genişçe değinen yazar, bölümü iki Farsça beyitle tamamlamıştır (ÇA: 22a).

• Hâtıme

Aşere-i Mübeşşire'nin "Hâtıme" kısmında ise bütün Müslümanlara müjde veren bir hadis-i kudsi ve bir hadis-i şerif ele alınmıştır. Yukarıda yazarın kimliği ve hayatına dair bölümde bahsedilen; "Bu fakîr ü ħakîr târiħ-i hicret-i nebeviyyenüñ 942 [1535-36] senesinde, dağı sühâlik 'âleminde iken..." şeklinde başlayan bilgi de burada yer alır.

Risale "El-iltimâs ve'l-i'tizâr" başlığı altında yazarın yaşlılığını da belirterek eserde görülecek hataların anlayışla karşılanması ve düzeltilmesi yönündeki ricası, acziyetini beyanı; ardından da Hz. Peygamber'e dua ve metnin tamamlanma tarihi için yazılan mısralarla nihayete erdirilmiştir (ÇA: 22a-25a).

Risalenin ilk hâlî 994 [1586] senesinde tamamlanmıştır. Bu yılın belirtildiği tarih şiiirinden sonra "Kıt'a-i Latîfe" başlıklı dizelerde ise 995 yılı kaydedilmiştir.²⁰ HM nüshasında bazı manzumelerin ve bu dizelerin

¹⁸ "Biz Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz." Bakara 2/156'dan.

¹⁹ "Onları ansızın yakaladık ve bir anda bütün ümitlerini yitirdiler." Enam 6/44'ten.

²⁰ Bu dizeler yukarıda ÇA nüshası hakkında bilgi verilen kısma kaydedilmiştir.

bulunmaması, risalenin sonradan gözden geçirildiğini ve metne bazı ilaveler yapıldığını göstermektedir.

2.2.1.2. Yazarın Tercüme Usulüne ve Tercümede Kullanılan Karşılıklara Dair Örnekler

Burada ilk baptan başlanarak dikkat çekici birkaç örneğe yer verilecektir. Yukarıda bapların esasları olan ayetler kaydedilmiş olduğundan bu kısımda yalnızca ilgili kelime veya bölümleri belirtilecektir.

• Birinci Bap

Yazar Fâtır suresinin 32. ayetini parça parça tercüme etmiştir. Ayette geçen “seçtiklerimize” anlamındaki اصْطَفَيْنَا kelimesini “seçilmiş, seçkin” manasındaki “üründü” sözcüğünü kullanıp “üründüledük” olarak çevirmiş (3a/6.s.);²¹ ayetin devamında gelen ve bahsedilen kulları ifade eden مِنْهُمْ ile مِنْهُمْ “onlardan” kelimelerini de “üründüledigimiz” (3a/16. ve 17. s.) şeklinde aktarmıştır.

Aynı ayetteki “büyük lütuf” anlamında olan الْفَضْلُ الْكَبِيرُ kısmını da “ulu bahşâyiş” kelimeleriyle (3b/8.s.) tercüme etmiştir.

• İkinci Bap

Kasas suresi 46. ayetin , kısmını alıntılaman müellif 22﴿وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا﴾ tercümeyi “Dağı hazır degüldün sen Tūr-ı Sînâ cânibinde, kaçan nidâ itdük Mūsâ’ya, Tevrât virdük.” (7a/11-13.s.; HM, 6a) şeklinde bütün olarak ve ayetteki sıraya uygun, kelime kelime yapmıştır. “-dığı zaman, o vakit, -diğında” gibi anlamları olan “إِذْ” için yine bu manaları ihtiva eden “kaçan” kelimesini kullandığı görülmektedir.

• Üçüncü Bap

En’âm suresinin 54. ayetini parça parça alıntılıyıp aralarda açıklamalar da yaparak tercüme etmiştir. “-dığı zaman, -diğında” gibi anlamları olan “إِذَا” yine “kaçan” kelimesi (8a/2.s.) ile aktarılmıştır. Ayette fâ-i tâkibiye ile verilen فَكُلْ ise “Pes, di” (8a/4.s.) şeklinde tercüme edilmiştir.

• Dördüncü Bap

Zümer suresinin 53. ayetinin tercümesinde ayetin kısmı; 23﴿إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾ “Be-dürüstî, Hâzret-i Hâkķ Sübhânehü ve Te’âlâ günâhları yarlıgar dükeli.” (10b/9.s.) şeklinde tercüme edilmiştir. Yani te’kit ifade eden إِنَّ, “Be-dürüstî”; يَغْفِرُ الذُّنُوبَ,

²¹ Varak numaraları ÇA’ya göre gösterilmiştir; “s.” ise bahsedilen bilginin bulunduğu satırı ifade etmektedir. Gerekli olan yerlerde diğer nüsha da HM olarak kaydedilip ilgili varak numarası belirtilmiştir.

²² “(Musa’ya) seslendiğimiz zaman da sen Tūr’un yanında değildin.” Kasas 28/46, nâkıs iktibas.

²³ “Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar.” Zümer 39/53. ayetin devamından.

“günâhları yarlıgar”; جَمِيعًا, “dükeli” kelimeleriyle Türkçeye çevrilmiştir. Ayetin devamındaki إِنَّهُ için yine “Be-dürüstü”, الْعَفُورُ için de “yarlıgayıcıdur” (10b/10-11.s.) kullanılmıştır. “Be-dürüstü” burada “muhakkak, şüphesiz” anlamında; “yarlıgamak” da “bağışlamak” manasındadır. “Dükeli” ise “hep, bütün, herkes” gibi anlamlara sahiptir.

- Beşinci Bap

Necm suresinin 10. ayetini bütün olarak ve ayetteki sıraya göre tercüme etmiş; فَأَوْحَى kelimesinin başında bulunan fâ-i tâkibiye için yine “pes” (12a/8.s.) sözcüğünü kullanmıştır.

- Altıncı Bap

Enbiyâ suresinin 107. ayeti olan ı biz seni hıDa“; ²⁴ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ; ²⁵ “göndermedük, illâ rahmet gönderdük ‘âlemler için.” (13a/8.s.) şeklinde tercüme edilmiştir. Burada da ayetteki kelimelerin sırasıyla çevrildiği; “sadece, ancak” gibi manaları olan “illâ” edatının da korunduğu görülmektedir. Bu sebeple tercüme Türkçe cümle yapısına değil, Arapça sözcük düzenine uygun şekilde olmuştur.

- Yedinci Bap

Muhammed suresinin 19. ayetinin yine kelime sırasına kısmı ²⁵ بِفَاعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ; ²⁶ göre; “Bilmiş olasın ki ma‘būd-ı haq yokdur, illâ Allâhu Te‘âlâ vardır.” (13b/17.s.; 14a/1.s.) şeklinde çevrilmiştir.

- Sekizinci Bap

Yazar Duhâ suresinin beşinci ayetini, kısa açıklamalar/tefsir de yaparak şu şekilde tercüme etmiştir:

“yakında”; وَأَلَسَوْفَ, “ağā ider saña rabbüñ”, يَا نَبِيَّ غُيُوبِ الْغُيُوبِ, “pes, rāzī vü hoşnüd olasın”. Ya’nî şefâ‘at hüşüşinde Haqq Sübhānehü ve Te‘âlâ hazreti saña şol kadar ‘ağā erzānî göre ki diyessin “Yeter, rāzī oldum.” (14a/16-17.s.; 15b/1-2.s.; HM: 12b)

- Dokuzuncu Bap

İsra suresi 84. ayetin zarın tercüme kısmını iktibas eden ya ²⁶ قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكْرِهِ; ve açıklamaları şöyledir:

²⁴ “Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

²⁵ “Bil ki Allah’tan başka ilah yoktur.” Muhammed 47/19, nâkıs iktibas.

²⁶ “De ki: Herkes kendi karakterine göre iş yapar.” İsrâ 17/84’ten.

Hzret-i Haqq Sübhānehū ve Te‘ālā sūre-i Benī İsrā’īl’de buyurdu habibine -şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem- ki “Di, her kimse ‘amel eyler bir farīk üzerine ki hālīnūn müşākīlidür; hayırdan dağı şerden, hidāyetden ve dālāletden.” Ya’nī kāfir ni‘metde Haqq’dan i‘rāz ider ve miḥnetde ye’s ider. Ammā mü’min ni‘metde şükr ider ve miḥnetde şabr ider. (15b/15-17.s.; 16a/1-2.s.; HM: 13a)

- Onuncu Bap

Nisā suresinin 123. ayetinden iktibas ettiği Her kim “kısmını ²⁷﴿مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ﴾ yaramaz iş işleye, anuñla cezā olunur.” (16a/13-14.s.) şeklinde bütün olarak tercüme etmiş; سُوءًا (“kötülük, fenalık”) kelimesi için “fena, kötü” anlamlarındaki “yaramaz” sözcüğünü kullanmıştır.

2.2.2. Seb‘a-i Münzire

Yazar, ikinci risale olan *Seb‘a-i Münzire* hakkında ise şunları söyler:

Bundan evvel ki Hzret-i Haqq Tebareke ve Te‘ālā’nuñ ümmet-i Muḥammed ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selāma rahmetiyle beşāret-i maḥşūşası[nu] müş‘ir olan āyāt-ı mübeşşirātdan; ya’nī muştulayıcı āyetlerden on āyet-i şerīfe cem‘ olunup “‘Aşere-i Mübeşşire” ile tesmiye olındı. İmdi ol beşāretlerden nefsi-zālīme ğurūr gelüp fā‘at [u] ‘ibādet ‘amelinde tekāsül itmesün diyü raĝmen lā-yenfe‘uhā āyāt-ı münzirātdan; ya’nī korkudıcı āyetlerden yedi āyet cem‘ olunup “Seb‘a-i Münzire” diyü tesmiye olındı, yedi bāb üzere. (ÇA: 26b; HM: 21a)

Yani bu risale, ilk risaledeki müjdelerle nefsin gurura kapılıp ibadetlerde gevşek davranmasını engelleme amacıyla kaleme alınmıştır.

2.2.2.1. Bölümleri ve Muhtevası

Seb‘a-i Münzire risalesinde özel olarak “Mukaddime” ve “Hâtıme” kısımları yazılmamış; metin 7 bap olarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte yukarıya alınmış olan, yazarın risale hakkında bilgi verdiği satırlar ve ardından bapların konuları hakkında sadece ÇA’da yer alan kısa malumat (ÇA: 26b-27a) mukaddime mahiyetindedir.

1. Bap: İlk Uyarıcı²⁸

Bu bapta Tevbe suresinin 24. ayeti temel alınmıştır:

﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾²⁹

²⁷ “Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılır.” Nisa 4/123’ten.

²⁸ “Münzire” kelimesi için “uyarıcı” karşılığını tercih ettik.

²⁹ “De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah’tan, Resûlünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez.” Tevbe 9/24.

Ayeti parça parça tercüme ettikten sonra tefsirine dair bilgiler veren yazar, açıklamalarında hadis-i şerif, kıssa ve Farsça manzumelerden de istifade etmiş; yazdığı bir beytin nazmen tercümesini de yapmıştır:

آنکس که ترا شناخت جانرا چه کند
فرزند و عیال و خانمانرا چه کند³⁰

Terceme:

Her kes ki seni aıladı cānı n'eyler

Ferzend ü 'ıyāl ü hānümānı n'eyler (ÇA: 28a; HM: 22b)

2. Bap: İkinci Uyarıcı

Risalenin en hacimli kısmı olan bu bapta İsrâ suresinin 23. ayeti temel alınmıştır:

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ وَلَا تُنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا﴾³¹

Burada da ayetin tercümesini yukarıda belirtildiği şekilde yapmış; aralarda manaya dair kısa açıklamalar da kaydetmiştir. Ardından yine anlamı destekleyen iktibas ve bilgilerle konuyu detaylandıran yazar, Farsça beyitlerden de faydalanmıştır.

Yukarıda yazarın kimliği ve hayatına dair bölümde de zikredilen; “Bundan evvel *Tuhfetü's-Şalavât* tercemesinde on birinci fasılda ‘uğübât-ı uşreviyyenüñ üçüncisinde...” (ÇA: 30a) şeklinde başlayarak verdiği bilgi bu baptadır.

3. Bap: Üçüncü Uyarıcı

Bu bapta İsrâ suresinin 13. ayeti temel alınmıştır.

﴿وَكُلُّ إِنْسَانٍ أَلْمَمَةٌ طَائِرَةٌ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا﴾³²

Ayeti yine parça parça tercüme eden yazar, genel usulüne uygun olarak burada da çeşitli eserlere atıfla bilgiler vermiş; طَائِرَةٌ kelimesi üzerine müfessirlerin görüşlerinden de bahsetmiştir. Bölüm Farsça iki beyitle tamamlanmaktadır (ÇA: 31b-32b).

4. Bap: Dördüncü Uyarıcı

Bu bapta Meryem suresinin 68. ayeti temel alınmıştır:

³⁰ Söz konusu beyit Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye aittir. Kaynak için bk. Mevlânâ, 1376: 1356.

³¹ “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “of!” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle.” İsrâ 17/23.

³² “Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.” İsrâ 17/13.

﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثَا﴾³³

Öncelikle ayetin bir bölümünü kaydeden yazar, bu kısmı kısa tefsirlerle tercüme ettikten sonra Abdurrahmân-ı Câmî'nin (ö. 898/1492) *Nefehâtü'l-Ûns*'üne atıfla bir menkıbeyi aktarıp Farsça bir rubai kaydetmiştir. Sonra da ayetin devamının ve aynı surenin 69-71. ayetlerinin tercümesini yapmış; yine bazı kaynaklardan istifade ile anlamı destekleyici bilgiler vermiştir. Bu bap da Mevlânâ'nın (ö. 672/1273) bir beytiyle sona erer (ÇA: 32b-34b).

5. Bap: Beşinci Uyarıcı

Bu bapta Furkan suresinin 43. ayeti temel alınmıştır:

﴿أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا﴾³⁴

Ayetin bir bölümünü kaydedip tercüme eden yazar, manzum ve mensur kaynaklardan alıntılarla açıklamalarda bulunmuştur. Bu bapta da kaydettiği Farsça bir beytin tercümesini yaptığı görülmektedir:

هر چیز هر گاه دلت بسته آنست
آنست ترا در دو جهان مونس و معبود³⁵

Terceme: “Her nesne ki gönlün aña bağlı ola, dâ'im oldur iki 'alemde saña münis ü ma'büd.” (ÇA: 35a; HM: 28b).

6. Bap: Altıncı Uyarıcı

Kısa bir yer ayrılan bu bapta Ankebut suresinin 45. ayeti temel alınmıştır:

﴿أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ﴾³⁶

Ayetin bir kısmını alıntılıyıp tercüme eden ve bazı kısa açıklamalar yapan yazar, ardından iki hadis-i şerif rivayetinden söz ederek bölümü tamamlamıştır.

7. Bap: Yedinci Uyarıcı

Son bölüm olan bu bapta ise Secde suresinin 11. ayeti temel alınmıştır:

﴿قُلْ يَتُوبُ إِلَيْكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي ذُكِّرَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾³⁷

³³ “Öyle ise, Rabbine andolsun ki muhakkak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız; sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemde çevresinde hazır bulunduracağız.” Meryem 19/68.

³⁴ “Kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? Sen (Resûlüm!) ona koruyucu olabilir misin?” Furkan 25/43.

³⁵ İlk mısrası “Her çiz ki der her dü cihân beste-i âni” şekliyle bu beyit Feridüddîn-i Attâr'ın *Divân*'ında tespit edilmiştir. Bk. Attâr, 1359: 335.

³⁶ “(Resûlüm!) Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir.” Ankebut 29/45.

Ayetin tercümesini parça parça yapan müellif, Ebu'l-Leys Semerkandi'nin (ö. 373/983) tefsirine ve Zemahşeri'nin (ö. 538/1144) *Keşşâf*'ına atıfla bilgiler vermiş; kaydettiği Farsça bir beytin tercümesi yanında beyitteki ifadelere dair bazı açıklamalar da yapmıştır:

أسوده گی مجوی که از صدمت اجل
کس را نه داده اند برات مسلمی³⁸

Ya'nî "Râhatlık talep eyleme bu dünyâda ki kimseye virmemişlerdür ecel şadmetinden müsellimlik berâtin." Şadmet yan-başı gelmekdür;³⁹ 'ämme taḥrîf idüp sedme dirler. Ya'nî ecel sedmesinden kimse ḥalâş olmaz. Her ân ve her nefes eñsesinden ḥâlî olmaz. (ÇA: 36b)

2.2.2.2. Yazarın Tercüme Usulüne ve Tercümede Kullanılan Karşılıklara Dair Örnekler

Yukarıda *Aşere-i Mübeşşire* risalesi için yapıldığı gibi burada da *Seb'a-i Münzire*'nin ilk babından başlanarak dikkat çekici bazı örneklere yer verilecektir.

• Birinci Bap

Yazar, Tevbe suresinin 24. ayetindeki "أَحَبَّ" ("daha sevgili, daha çok sevilen") kelimesini "sevgülürek" (27b/1.s.) sözcüğü ile tercüme etmiştir. Yani "gönül verilmiş, gönülden sevilen" anlamındaki "sevgili" kelimesine Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinin işlek eklerinden olup çokluk, fazlalık ifade eden –rak/–rek eki⁴⁰ getirilerek "أَحَبَّ" kelimesinin anlamı karşılanmıştır.

• İkinci Bap

İsrâ suresinin 23. ayetindeki "وَلَا تُنْهَرُهُمَا" ("onları azarlama") kısmını, "dahı anlara pek söyleme ve sözlerine cevâbı dürüştlikle virme." (29a/17.s.) şeklinde kısa tefsirli olarak tercüme etmiştir. "pek", "sert, katı"; "dürüş" de yine "sert, gücendirici ve kırıcı olan" anlamlarındadır.

• Üçüncü Bap

³⁷ "De ki: Size vekil kılınan (bu konuda görevlendirilen) ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz." Secde 32/11.

³⁸ Bu beyit Mirza Ali Ekber Dihhudâ'nın (ö. 1955) *Lugatnâme* adlı sözlüğünün "âsüdegi" maddesinde H. IV. asır şairlerinden Ebu'l-Ferec Seczi'ye ait olarak gösterilmiştir. Bk. <https://vajehyab.com/dekhoda/أسودگی> (E.T. 28. 06. 2024). Ayrıca beytin ikinci mısrası Evhadüddin-i Kirmânî'nin bir şiirinde geçmektedir. Bk. Ahmed Ebû Mahbûb, 1366: 317.

³⁹ Tarama Sözlüğü'nde "1. Tokuşmak, çarpışmak; 2, Denk gelmek, müsavi gelmek." anlamları verilmiştir. <https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 20.06.2024).

⁴⁰ Bilgi için bk. Ergin, 2006: 172.

İsrâ suresinin 13. ayetinde geçen “نُخْرِجُ” (“çıkarırız”) kelimesini “taşra getiririz” (32a/5-6.s.) kelimeleri ile çevirmiştir. Buradaki “taşra”, “dışarı” anlamındadır.

- Dördüncü Bap

Meryem suresinin 68. ayetinin bir bölümünü kaydeden yazar, bu kısmı kısa tefsirlerle şu şekilde tercüme etmiştir:

فُورَبِكَ: “Pes, rabbüñ haqqı-çün yâ Muhammed!”; لَنُخْشِرُنَّهُمْ: “Elbetde haşr eylerüz anları”, ya'nî kâfirleri ve ‘aşileri; وَالشَّيَاطِينِ: “şeytânlarla” ki dünyâda anlarıñla qarîn ü dem-sâz ve hem-nişin ü hem-râz idiler. Dâ'imâ anlarıñ iğvâlarına ve vesveselerine tâbi' olurlardı. Her birini qarîni ile zencîlere uralar. (ÇA: 32b-33a)

Aynı surenin 70. ayeti olan -ra beñoşAndan “ ise 41 هُمْ أُولَىٰ بِهَا صِلِيًّا)41” dürüstî biz a'lemüz şunları ki cehenneme koymağa evlâdur.” (34a/14-15.s.) şeklinde bütün hâlde tercüme edilmiştir. “لَنُخْنُ” kelimesinin başındaki “muhakkak, elbette” anlamı katan ل için “be-dürüstî” sözcüğü kullanılmıştır.

- Beşinci Bap

Bu bapta ele alınan ayetin anlamı genişçe açıklanırken "الهواء عند الله أبغض من جميع الإلهة"42 i-Hevâ Hazret" i şerif rivayetinden de istifade edilmiş ve tercümesi;-hadis "Allâhu Te'âlâ katında mebgüzrakdur âlihe-i bâtılanuñ cümlesinden.” (35a, 17.s./35b, 1.s.) şeklinde yapılmıştır. “أبغض” (“en nefret edileni, tiksileni”), “mebgüzrak” kelimesi ile karşılanmıştır. “Mebgüz” Arapça bir kelime olup “buğzedilen, nefret edilen” anlamındadır ve daha önce bahsedilmiş olan -rak eki getirilerek kullanılmıştır.

- Altıncı Bap

Ankebut suresinin 45. ayetinin bir kısmını iktibas eden yazar, tercüme ve açıklamasını şu şekilde yapmıştır:

عَنِ الْفَحْشَاءِ: “şol işden ki ‘aql yanında yaramaz ola”; تَنْهَى: “bağlandırur”; تَنْهَى: “taḥkīkan namāz”; إِنَّ الصَّلَاةَ: “daḥı şol ‘amelden ki inde’ş-ser‘ menhī ola.” Ya'nî ma'âşiden bağlanmağa sebep olur. Zîrâ namāza müdâvemet, devâm-ı zikri mücibdür ve kemâl-i haşyeti mürîşdür. Hâşşası oldur ki âdemi günâhdan bağlandırur. (ÇA: 35b) “تَنْهَى” (“alikoymak”) kelimesi, “bağlandırur” sözcüğü ile tercüme edilmiştir. “Bağlamak”, burada “alikoymak, menetmek”43 anlamıyla kullanılmıştır.

41 “Sonra, oraya girmeye en müstehak olanları elbette en iyi biz biliriz.” Meryem 19/70.

42 “Allah indinde (batıl) tanrıların en nefret edileni hevâdır.”

43 Anlam için Tarama Sözlüğü kullanılmıştır. <https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 20.06.2024).

- Yedinci Bap

Secde suresinin 11. ayetinden alınan kısmının ⁴⁴﴿قُلْ يَتُوبُ إِلَيْكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي ذُكِّرَ بِكُمْ﴾ tercümesi de parça parça ve kısa açıklamalarla yapılmıştır:

Ya'nî 'قُلْ Di yâ Muhammed!' يَتُوبُ إِلَيْكُمْ: 'tevfih ider sizün rûhuñuzı', ya'nî kabz eyler; مَلَكُ الْمَوْتِ: 'ölüm firıştesi' ki Hazret-i 'Azrâ'il'dür -'aleyhi's-selâm-; الَّذِي ذُكِّرَ بِكُمْ: 'şol kimsedür ki müvekkel ve havâle oldı size rûhuñuzı kabz itmek için.'" (ÇA: 36a).

2.3. Risalelerde Atıf Yapılan Kaynaklar

Bu kısımda yazarın ismen andığı veya müellifinin adını yazarak işaret ettiği kaynaklar belirtilecektir.

2.3.1. Tefsirler

2.3.1.1. Tefsir-i Sa'lebî

Aşere-i Mübeşşire'nin ÇA/3b varagında Arap dili ve tefsir âlimi olan Sa'lebî'nin (ö. 427/1035) *el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân* (Mertoğlu, 2009: 28-29) adlı eserine "*Tefsir-i Sa'lebî*'de getirmiştir ki" ifadesiyle atıf yapıp Hz. Peygamber'in Fâtır suresinin 32. ayetinde geçen bazı kelimeler hakkındaki açıklamalarından bahsedilmiştir. *Seb'a-i Münzire* kısmında ise ÇA/33b'de "Şa'lebî rahmetullâhi 'aleyh getirmiştir ki" denildikten sonra uzunca bir hadis-i şerif rivayetine Türkçe tercüme şeklinde yer verilmiştir.

2.3.1.2. Tefsiru Ebi'l-Leys es-Semerkandî (Tefsiru'l-Kur'âni'l-Kerîm)

Fıkıh âlimi ve sûfi müfessirlerden olan Ebu'l-Leys Semerkandî'nin (ö. 373/983)⁴⁵ tefsirinden ÇA/4a'da "İmâm Ebu'l-Leys rahimehullâh buyurmuşdur ki" denilerek yine Fâtır suresinin 32. ayetiyle ilgili açıklamalar için istifade edilmiş; ÇA/16b'de ise "Ebu'l-Leys rahimehullâh kendü tefsirinde getirmiştir ki" ifadesiyle esere atıf yapıp Hz. Ali'nin Şurâ suresinin 30. ayetine dair değerlendirmesinden bahsedilmiştir. *Seb'a-i Münzire* kısmında da ÇA/36b; HM/29b'de "İmâm Ebu'l-Leys -rahmetullâhi 'aleyh- kendü tefsirinde getirmiştir ki" atfıyla "melekü'l-mevt" (ölüm meleği) hakkında bilgi kaydedilmiştir.

2.3.1.3. Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr

Aşere-i Mübeşşire risalesinde Kasas suresinin 46. ayetinden bahsedilirken "*Zâdu'l-Mesîr*'de⁴⁶ Ebü Hureyre'den rağiyallâhu te'âlâ 'anh naql ider ki" ifadesiyle İbnü'l-Cevzî olarak tanınan âlim, Ebu'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahman bin

⁴⁴ "De ki: Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak." Secde 32/11'den.

⁴⁵ Yazıcı, 2009: 473-475.

⁴⁶ Nüşhada "münîr" yazılan kelime, "Mesîr" olarak düzeltilmiştir.

Ali'nin (ö. 597/1201)⁴⁷ tefsirine atıf yapılmıştır (ÇA: 7a). *Seb'a-i Münzire*'de de *Zâdu'l-Mesîr* belirtilerek bir rivayete yer verilmiştir (ÇA: 31b).

2.3.1.4. Keşfü'l-Esrâr

İranlı âlim Reşîdüddîn-i Meybudî'nin (ö. 520/1126'dan sonra) Farsça olarak kaleme aldığı *Keşfü'l-Esrâr* adlı tefsirinden (Kurtuluş, 2022: 319) *Aşere-i Mübeşşire* risalesinde eserin ismi zikredilerek üç kez istifade edilmiştir. Bunların ilki ÇA/7a'da Kasas suresinin 46. ayetinden bahsedildiği sırada, ikincisi 9b'de tevbe ve Allah'ın affından söz edilirken Tevbe suresinin bazı ayetlerine dair, üçüncüsü ise 13b'de Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olması konusuna değinilirken olmuştur. *Seb'a-i Münzire* kısmı, ÇA/32b'de de "*Keşfü'l-Esrâr*'da getürmişdür ki" atfından sonra bir kısma aktarılmıştır.

2.3.1.5. Letâifü'l-İşârât

Aşere-i Mübeşşire'de ÇA/8b'de En'âm suresinin 54. ayetine değinilirken "İmâm Kuşeyrî kıddise sirruhu'l-'azîz buyurur ki", 21a'da ise Hz. Eyyüb'un Enbiyâ suresinin 83. ayetinde geçen duası hakkında bilgi verilirken "*Letâ'if-i Kuşeyrî*'de mezkûrdur ki" atfıyla Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072)⁴⁸ *Letâifü'l-İşârât*'ından istifade edilmiştir.

2.3.1.6. Meâlimü't-Tenzîl

Aşere-i Mübeşşire'de Ferrâ el-Begavî'nin (ö. 516/1122) tefsiri *Meâlimü't-Tenzîl* (Bakırcı, 2003: 203-204) ismen atıf yapılarak üç kez kullanılmıştır. İlki ÇA/11a'da "*Me'âlim-i Tenzîl*'de mezkûrdur ki", diğeri bunun hemen ardından 11b'de "Bu dağı *Me'âlim*'de mezkûrdur ki", sonuncusu ise 14a'da "*Me'âlim-i Tenzîl*'de getürmişdür ki" atfıyla verilen bilgiler şeklindedir.

2.3.1.7. Hakâiku't-Tefsîr

Yine *Aşere-i Mübeşşire* risalesinde Muhammed bin Hüseyin es-Sülemî'nin (ö. 412/1021) *Hakâiku't-Tefsîr* adlı eserinden (Ateş, 1997: 163-165) HM/11b'de "*Hakâ'ik-ı Sülemî*'de getürmişdür ki"⁴⁹, HM/17a'da "*Hakâ'ik-ı Sülemî*'de"⁵⁰ atfıyla verilen bilgilerle istifade edilmiştir.

2.3.1.8. Muvazzah

ÇA/14a'da, *Aşere-i Mübeşşire* risalesinde "*Muvazzah*'da getürmişdür" denilerek eserden kısa bir bilgi aktarılmıştır. Bu kitabın Teymî'ye (ö. 535/1141) ait bir tefsir olması muhtemeldir.⁵¹

⁴⁷ Yavuz ve Avcı, 1999: 543-549.

⁴⁸ Uludağ, 2002: 473-475.

⁴⁹ ÇA/14a'da "*Hakâ'ik* nâm kitabda"

⁵⁰ ÇA/20b'de "*Hakâ'ik-ı Müslimîn*'de" yazılmıştır.

⁵¹ Bk. Kandemir, 2012: 55.

2.3.1.9. Bahru'l-Hakâik ve'l-Meânî

Aşere-i Mübeşşire risalesinde, ÇA/21a'da Hz. Eyyüb'un duasından bahsedilirken Necmeddîn-i Dâye'nin (ö. 654/1256) başlayıp Alâüddevle-i Simnânî'nin (ö. 737/1336) tamamladığı *Bahru'l-Hakâik ve'l-Meânî*'ye (Algar, 1991: 515-516) "*Bahr-i Hakâyık*'da getirmiş ki" denilerek atıf yapılmış ve bazı bilgiler aktarılmıştır.

2.3.1.10. Aynu'l-Meânî fi Tefsîri's-Seb'îl-Mesânî

Seb'a-i Münzire'de, ÇA/32a'da İsrâ suresinin 13. ayeti hakkında bilgi verilirken "*Aynü'l-Ma'ânî*'de dinmişdür" cümlesiyle Muhammed b. Tayfur es-Secâvendî'nin (ö. 560/1165) tefsirine (Altıkulaç, 2009: 268-269) atıf yapıp eserden istifade edilmiştir.

2.3.1.11. Te'vilâtü'l-Kur'ân

ÇA/34b'de, *Seb'a-i Münzire* risalesinde Ebû Mansûr el-Mâturîdî'ye (ö. 333/944)⁵² "*Şâhib-i Te'vilât* buyurur ki" ifadesiyle atıf yapıp eserinden kısaca bilgi aktarılmıştır.

2.3.1.12. el-Keşşâf

Yine *Seb'a-i Münzire* risalesinde, ÇA/36b'de "*Keşşâf*'da getirmişdür ki" ifadesiyle Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) tefsirine (Özek, 2022: 329-330) atıf yapıp bazı bilgiler kaydedilmiştir.

2.3.2. Fıkhî eserler

2.3.2.1. Vasît

Aşere-i Mübeşşire'de, ÇA/10b'de "*Vasît*'da kendünüñ isnâdıyla getirmişdür ki" denilerek İmam Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) bu eserinden istifade edilmiştir. ÇA/36a'da *Seb'a-i Münzire* kısmında da "*Vasît*'da kendünüñ isnâdıyla Enes ibn Mâlik'den -rağiyallâhu 'anh-, naql ider ki" denilerek bir hadis-i şerif rivayeti Türkçe tercüme olarak kaydedilmiştir.

2.3.3. Tasavvufî eserler

2.3.3.1. Fütûhât-ı Mekkiyye

Aşere-i Mübeşşire'de, ÇA/4b'de "*Şâhib-i Fütûhât* Şeyh Muhyiddîn-i 'Arabî kudde sirruhü buyurur ki" denildikten sonra Muhyiddîn-i Arabî'nin (ö. 638/1240) Fâtır suresinin 32. ayetindeki bazı kelimelere dair yorumu zikredilmiştir.

2.3.3.2. Tarabu'l-Mecâlis

⁵² Topaloğlu, 2012: 32-33.

Yazar *Aşere-i Mübeşşire* risalesinde bir hadis-i şerifle ilgili açıklama yaparken ÇA/5b-6a'da "Mîr Hüseyin küddise sirruhu'l-'azîz *Ṭarabu'l-Mecâlis*'inde buyurur ki" atfıyla Hüseyinî Sâdât el-Gûrî olarak tanınan İranlı mutasavvıf şair Mîr (Emir) Hüseyin'in (ö. 729/1329'dan sonra)⁵³ *Ṭarabu'l-Mecâlis*'inden istifade etmiştir. *Seb'a-i Münzire* kısmında, ÇA/35a'da da "Mîr Hüseyinî küddise sirruhu *Ṭarabu'l-Mecâlis*'de getürmüşdür ki" diyerek eserden bazı bilgiler aktarmıştır.

2.3.3.3. Tazarruât (Münâcât)

Aşere-i Mübeşşire risalesinde, ÇA/7a'da kibirden uzak olmanın önemine işaret ettiği bir kısımda; "Ebü İsmâ'îl 'Abdullâh bin Ebî Manşûr Muhammed el-Enşârî küddise sirruhu'l-'azîz *Tazarru'ât*'ında buyurur ki" diyerek mutasavvıf âlim ve şair Hâce Abdullah Herevî'nin (ö. 481/1089)⁵⁴ *Münâcât*'ına atıf yapan yazar, eserden Farsça bir beyit iktibas etmiş ve beytin tercümesini de yapmıştır.

2.3.4. Edebî eserler

2.3.4.1. Mantıku't-Tayr

Aşere-i Mübeşşire risalesinde, ÇA/15a'da Ferîdüddîn-i Attâr (ö. 618/1221) ve *Mantıku't-Tayr*'ı belirtilerek eserden yedi beyit alıntılanmıştır.

2.3.4.2. Dîvân-ı Kebîr

Aşere-i Mübeşşire risalesinde, ÇA/19b'de "Monlâ Celâlüddîn buyurur" cümlesinden sonra kaydedilen iki beyit ve *Seb'a-i Münzire* kısmında, ÇA/34b'de "Ḥazret-i Mevlânâ buyurur" cümlesinden sonra kaydedilen beyit, Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inde tespit edilmiştir.

2.3.5. Diğer eserler

2.3.5.1. Tuhfetü's-Salavât Tercümesi

Seb'a-i Münzire risalesinde, ÇA/30a'da "Bundan evvel *Tuhfetü's-Salavât* tercemesinde on birinci faşda 'ukûbât-ı uhreviyyenüñ üçüncisinde..." şeklinde ayrıntılı bilgi verilip Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin *Tuhfetü's-Salavât* adlı eserinin tercümesine atıf yapılmıştır. HM nüshasında bu risalelerin ardından *Tuhfetü's-Salavât Tercümesi* de yazılmış ve eserin tercüme tarihi 990 [1582] olarak kaydedilmiştir (HM: 120b). Yazarın verdiği detaylı yer bilgisi, "Bundan evvel..." sözü ve eserin tamamlanma tarihinin bu sözle uyumlu olması *Tuhfetü's-Salavât Tercümesi* müterciminin de kendisi olduğunu düşündürmektedir; fakat konu hakkında kesin bir söz söylenebilecek veriye henüz ulaşılamamıştır.

2.3.5.2. Nefehâtü'l-Üns

⁵³ Nizâmî, 1999: 24.

⁵⁴ Yazıcı ve Uludağ, 1998: 222-226.

Yine *Seb'a-i Münzire* risalesinde, ÇA/33a'da "Mevlânâ 'Abdurrahmân-ı Câmî kuddisse sirruhü *Nefehâtü'l-Üns*'de getürmüşdür ki" atfindan sonra Abdurrahmân-ı Câmî'nin mutasavvıflara dair en önemli tabakat kitaplarından olan bu eserinden bir menkıbe aktarılmıştır.

Daha detaylı tetkiklerle bu kaynakların artacağı kuşkusuzdur; zira bazı alıntılar için kaynak belirtilmemiş veya bazı kaynaklar emin olunamadığı için yukarıya alınmamıştır. Ayrıca risalelerde bunların dışında sahabe ve tasavvuf büyüklerine ya da "Ba'zı tefâsîrde getürmüşler ki" (ÇA: 8a), "Ehâdîsde gelmişdür ki" (ÇA: 8b), "Ehâdîs-i şahîhada vârid olmuşdur ki" (ÇA: 10a) gibi genel göndermelerle verilen bilgiler de hayli fazladır.

SONUÇ

İsmi ve kimliği hakkında açık bilgi bulunmamakla beraber XVI. yüzyılda yaşadığını ve "Kâtib" olarak meşhur olduğunu kendisinin verdiği malumattan öğrendiğimiz yazar, çalışmamızın konusunu oluşturan *Aşere-i Mübeşşire* ve *Seb'a-i Münzire* risalelerini III. Murad döneminde ve 80 yaşı civarında kaleme almıştır. Kemiyet itibarıyla çok hacimli olmamakla birlikte içerikleri ile oldukça zengin ve güçlü bir ilmî birikimi yansıtan risaleler yazarın iyi bir medrese tedrisatından geçtiğini, Arapça ve Farsçaya vâkıf olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim *Aşere-i Mübeşşire* risalesinin "Hâtîme" kısmında kendisi hakkında verdiği bir bilgide Kânûnî Sultan Süleyman devrinde medrese talebesi olduğunu belirtmektedir. Aynı bölümde Galata kadısı Ebu's-suûd Çelebi'nin bir meclisinde bulunduğunu kaydetmesinden de İstanbul'da tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. "Kâtib" olarak meşhur olduğunu belirtmesi ise ya devlet kademelerinde kitâbet vazifesi yaptığını ya da ilmiyede bir kâdının yanında yardımcı olarak çalıştığını düşündürmektedir. Bunlara ilaveten beyitler düzeyinde olsa dahi her iki risalede de şiirlerine rastladığımız bu zatın "Kâtib"i mahlas olarak kullanmış olması ihtimali de vardır; fakat tezkirelerde kendi hususiyetleri ile denk düşen bir şaire hâlihazırda rastlanmamıştır.

Risalelere ait beş nüsha tespit edilmiştir. Bunlar arasında en kâmil olanı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Koleksiyonu, 299 numarada kayıtlı nüshadır. Aynı kütüphanedeki Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, 1740 numarada bulunan nüshada ise bazı Farsça şiirler ve açıklamalar yer almaz. Bu nüshanın risalelerin ilk hâlini içeriyor olması muhtemeldir. Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 3015'te kayıtlı nüsha da ÇA nüshasına yakındır. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 972 ve Bursa İnebey Kütüphanesi, 688 numarada kayıtlı nüshalar ise yalnızca *Aşere-i Mübeşşire* risalesini içermekte ve benzer özellikler taşımaktadır.

Aşere-i Mübeşşire on tane müjdeleyici, *Seb'a-i Münzire* ise yedi tane uyarıcı mahiyette ayet üzerine kurulmuştur. Yazar bu ayetleri bazen kelime kelime tercüme etmiş, bazen birkaç kelimeyi veya iktibas ettiği kısmı bütün hâlde Türkçeye çevirmiş ve yer yer kısa tefsirler ilave etmiştir. Tercümesinde “dükeli”, “kaçan”, “üründülemek” ve “yarlıgamak” gibi arkaik kelimeler de kullanmış; açıklamalarını hadis-i şerifler, tefsirler ve başka kaynaklardan alıntılar, Farsça şiirler, Türkçe dizeler, hikâye, kıssa ve menkıbeler ile genişletmiştir.

Müellifin bazı kısımlarda “ya'nî” diyerek Arapça kelimelerin Türkçe karşılıklarını yazması da dikkatten kaçmamaktadır. Örneğin *Seb'a-i Münzire* risalesinin mukaddimesi mahiyetindeki kısımda, daha önce “âyât-ı mübeşşirât”ın ele alındığını kaydetmiş ve devamında “ya'nî muştulayıcı âyetler” açıklamasını yapmış; ardından bu bölümde ise “âyât-ı münzirât”ın ele alınacağı belirterek söz konusu terkibi “ya'nî korkudıcı âyetler” olarak izah etmiştir. Ayrıca alıntılarının çoğu Arapça ve Farsça kaynaklara dayanmasına rağmen yazar bunları Türkçe tercüme şeklinde kaydetmiştir. Farsça manzum alıntılarının bazıları orijinal dilinde kalmışsa da tercümesini eklediği veya uygun kısımlarına kelime anlamlarını not ettiği beyitler de vardır. Bu bakımdan sözü edilen risalelerin yalnızca ilmiye sınıfına yönelik kaleme alınmadığı, Arapça ve Farsça bilmeyen halkın istifadesinin de amaçlandığı söylenebilir. Sonuç olarak; *Aşere-i Mübeşşire* ve *Seb'a-i Münzire* risaleleri, Osmanlı dönemi Kur'an tefsirleri arasında belli ayetlere dair orijinal mahiyete sahip örnekler olarak incelenmeye değerdir.

KAYNAKÇA

- ALGAR, Hamid (1991). “Bahru'l-Hakâik ve'l-Meânî”, *DİA*, C. 4, s.s. 515-516.
- ALTIKULAÇ, Tayyar (2009). “Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr”, *DİA*, C. 36, s.s. 268-269.
- ATTÂR, Ferîdüddîn (1359). *Dîvân-ı Ferîdüddîn-i Attâr-ı Nişâbüri*, (haz. M. Derviş), Tahran: Sâzmân-ı Çâp ve İntişârât-ı Câvidân.
- ÂŞIK ÇELEBİ, (2010). *Meşâ'irü's-Şu'arâ, inceleme-metin*, I-III, (haz. Filiz Kılıç), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- ATEŞ, Süleyman (1997). “Hakâiku't-Tefsîr”, *DİA*, C. 15, s.s. 163-165.
- BAKIRCI, Saffet (2003). “Meâlimü't-Tenzîl”, *DİA*, C. 28, s.s. 203-204.

- BEYÂNÎ (2008). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (haz. Aysun Sungurhan Eydurân), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap.
- BURSALI, Mehmed Tahir (2016). *Osmanlı Müellifleri*, I-III, (haz. M. A. Yekta Saraç), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA).
- DİHHUDÂ, Mirza Ali Ekber. *Lugatnâme*, <https://vajehyab.com/dekhoda/آسودگی> (E.T. 28. 06. 2024).
- EBÛ MAHBÛB, Ahmed (1366). *Dîvân-ı Rubâiyât-ı Evhadüddîn-i Kirmânî*, Tahran.
- ERGİN, Muharrem (2006). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım Yayım.
- GELİBOLULU, Mustafa Âli (2019). *Kühü'l-Ahbâr*, (haz. Ali Çavuşoğlu), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GÖTZ, Manfred (1979). *Türkische Handschriften*, C. XIII/4, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- HİNDÎ MAHMÛD (2013). *Kıyas-ı Enbiyâ: Peygamber Kıssaları (İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım)*, (haz. Ahmet Karataş), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- İNAN, Abdülkadir (1961). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- İSEN, Mustafa (1994). *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- İSEN, Mustafa (1998). *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt-Behişt*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KANDEMİR, M. Yaşar (2012). "Teymi", *DİA*, C. 41, s.s. 54-56.
- KÂTİP ÇELEBÎ (2007). *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, I-V, (çev. Rüştü Balcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- KAYABAŞI, Bekir (1997). *Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'i*, Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KINALIZÂDE, Hasan Çelebi (2017). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (haz. Aysun Sungurhan), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap.
- KIRKIL, Harun (2006). "Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları ile Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rıfat Bey ve Manzum İlmihali", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 7, s.s. 433-476.

- KURTULUŞ, Rıza (2022). “Keşfü'l-Esrâr”, *DİA*, C. 25, s.s. 319.
- LATÎFÎ (2000). *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, (haz. Rıdvan Canım), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- MEHMED SÜREYYA (1996). *Sicill-i Osmanî*, I-VI, (Yayına haz. Nuri Akbayar, Eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- MERTOĞLU, M. Suat (2009). “Sa'lebî”, *DİA*, C. 36, s.s. 28-29.
- MEVLÂNÂ, Celâleddin Muhammed Mevlevî-i Rûmî (1376). *Külliyyât-ı Şems-i Tebrîzî*, (haz. Bediüzzaman Fûrûzanfer), Tahran: Müessesesi-i İntişârât-ı Emir Kebir.
- NEV'ÎZÂDE, Atâyî (2017). *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik: Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, I-II, (haz. Suat Donuk), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- NİZÂMÎ, Khaliq Ahmad (1999). “Hüseynî Sâdât el-Gûri”, *DİA*, C. 19, s. 24.
- ÖKTEN, Meriç (2000). *Sa'lebî'nin Kısasü'l-enbiyâsı'nın XIV. Yüzyılda Türkçe Tercümesi Metin-Sözlük*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZEK, Ali (2022). “el-Keşşâf”, *DİA*, C. 25, s. 329-330.
- ÖZTÜRK, Ali (2012). “Muallim Nâci (1849-1893)'nin “Hülâsatü'l-İhlâs” İsimli İhlâs Süresi Tefsiri”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 7, S. 2 (Güz), s. 109-140.
- RİYÂZÎ, Muhammed Efendi (2017). *Riyâzü's-Şu'arâ*, (haz. Namık Açıkgöz), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap.
- SAĞOL, Gülden (1997). “Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, S. 8, s.s. 379-396.
- Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Çelebi Abdullah Koleksiyonu, No. 299.
- Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, No. 1740.
- Tarama Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 20.06.2024).
- TAŞKÖPRÜLÜZÂDE, Ahmed Efendi (2019). *Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye: Osmanlı Âlimleri*, (haz. Muhammet Hekimoğlu), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- TOPALOĞLU, Ahmet (2018). *XIV. Yüzyılın Ortalarında Yapılmış Satırası Kur'an Tercümesi I-II, Metin-Sözlük*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- TOPALOĞLU, Bekir (2012). “Te’vilâtü’l-Kur’ân”, *DÍA*, C. 41, s.s. 32-33.
- ULUDAĞ, Süleyman (2002). “Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin”, *DÍA*, C. 26, s.s. 473-475.
- YAVUZ, Yusuf Şevki; AVCI, Casim (1999). “İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Ferec”, *DÍA*, C. 20, s.s. 543-549.
- YAZICI, İshak (2009). “Semerkandî, Ebü’l-Leys”, *DÍA*, C. 36, s.s. 473-475.
- YAZICI, Tahsin; ULUDAĞ, Süleyman (1998). “Herevî, Hâce Abdullah”, *DÍA*, C. 17, s.s. 222-226.